

TURNAJAISET

Joutsenten pesimäpuuhia kuvanneella Yrjö Kokolla oli välillä aikaa paneutua suokukkojen soidinmenoihin. Se vähä, mitä niistä kerrottiin K. E. Kivirikon *Suomen linnuissa*, saattoi olla Kokon tiedossa, mutta omien havaintojensa pohjalta hän pääsi paljon pitemmälle. Saamelaislapsilta saamansa ensiopetuksen mukaan hänkin jakoi suokukkokoiraat eri ryhmiin höyhenkaulureiden värin ja linnun käyttäytymisen mukaan.

Valkokauluksiset ”papit” pysyivät muiden vaaleiden koiraiden tavoin soitimen laidilla ja ne pakenivat ensimmäisinä ihmisen lähestyessä. Varsinaisella soidinpaikalla, muutaman neliömetrin laajuisella mättäällä, pöhistelivät tummakauluksiset koiraat, jotka pakenivat viimeisinä ja palasivat ensimmäisinä häiriön jälkeen. Soidinpaikalla näyttäytynyttä ”piispaa”, jonka

päälaki ja kaulus olivat valkoiset, ei haastettu taisteluun ja se sai kulkea muutenkin vapaasti soidinpaikalla.

Nykytietämyksen mukaan koiraiden keskinäiset suhteet ovat vielä monimutkaisemmat. ”Itsenäisiin” kuuluu kahdenlaisia, useimmiten tummakauluksisia koiraita, joista osalla on soidinpaikalla oma pieni reviirinsä, osalla ei. Toiseen pääryhmään kuuluvat ”satelliitit” ovat valkokauluksisia ”pappeja” tai Kokon itsensä nimeämiä harmaita ”lehtoreita”. Molemmat pysyvät poissa varsinaiselta soidinareenalta, mutta ilman niitä soidin ei toimi. Kauaksi näkyvinä ”satelliitit” vetävät soidinpaikalle muita suokukkoja, erityisesti naaraita. ”Sinne kannattaa mennä, siellä on paljon porukkaa.” Vaaleitten ”satelliittien” valppaus ja arkuus ovat ymmärrettävää, sillä juuri niihin myös haukat iskevät ensimmäisinä silmänsä.

Suokukko tunnetaan varsinkin Keski-Lapissa nimellä tokkimus. Tokkimusten vähenemisen ovat maallikotkin panneet merkille.

NYT TULI LÄHTÖ

”Kuultiin Rieston Mikon talossa pellonteon aikana ikkunasta äkkiä suuri jymähdys. Mentiin katsomaan. Iso koppelo oli lentänyt ikkunan välipuhun.

”Se tietää kuolemaa”, huusivat naapurit.

Tiesikin. Koppelo oli, emännälle oli asiaa. Ja emäntä kuoli, ennen kuin vuosi oli taas samalla rajalla. Sati metso olisi lentänyt, olisi kaivattu isäntää.”

Samuli Paulaharju, Sompio, 1939

Vanhalla ukkometsolla on luunvalkoinen nokka.

Metso on Suomen linnustossa ainoa laji, jolla on naaraalla oma nimi: koppelo.

HUONOMAINEINEN

Harakasta ei ole pidetty missään. Suomessa harakan näyttäytyminen pihapiirissä ennusti vähintään riitoja, pahimmillaan murhia ja itsemurhia, myös Ruotsissa ja Norjassa se oli pahanthahtoinen noitalintu. Harakan mainetta mustasi myös pikkulintujen pesien rosvoaminen, erityisen katalana pidettiin pöntön lentoaukosta kurkistelevien kottaraisenpoikasten raastamista pesästä pöntön katolla vaanien.

Vielä 1950- ja 1960-luvuilla pojanviikarit hävittivät harakanpesiä niin tehokkaasti, että lintujen tutkijat ihmettelivät, miten harakat säästyivät sukupuutolta. Selityksenä oli varmaankin harakoiden pitkäikäisyys ja suuri poikasmäärä niissä pesissä, jotka hävitykseltä säästyivät, samoin se, että uusintapesinnän aikana puissa oli jo lehdet, mikä vaikeutti pesien löytämistä.

Muualla, kuten ruotsinkielisellä Pohjanmaalla ja erityisesti Ruotsissa ja Norjassa, noitalinnun maineesta oli harakalle hyötyäkin: sen pesää ei saanut hävittää, muuten kävi huonosti. Suomessa poikien harakanpesillä käynti on jo historiaa, ja harakat nauttivat pesimäaikana lain suojaa. Ensiksi harakat uskaltautuivat pesimään pajukoihin taajamien ja kaupunkien laiduille, vähitellen niistä tuli puisto- ja pihalintuja.

”Harakka on lantalaisten lintu, siitä ei pidetä, mutta sitä ei uskalleta hätistelläkään”, kertoo Juha Tornensis Käsivarren saamelaisten vanhoista harakkauskomuksista. Pohjois-Norjan puuttomalla ylängöllä harakat rakentavat pesänsä mitä merkellisimpiin paikkoihin, silti pesien koskemattomuus on taattu.

Harakoitten kekseliäisyyttä puuttomassa tunturissa.

Lähikuva
paljastaa silmän
lähilinssin.

LÄHILINSSIT

Palokärki on linnuista kovakalloisin. Nokan jymähdys kuivaan puuhun vastaa samaa kuin ihminen löisi päänsä hirsiseinään yli kolmenkymmenen kilometrin tuntinopeudella. Huonosti kävisi. Aivotärähdyksen estämiseksi palokärjen kuten muidenkin tikkojen aivot ovat suojassa hyytelömäisen aineen sisällä. Ja juuri ennen kuin nokka jysähtää puuhun, poikkeuksellisen paksut vilkkuluomet räpsähtävät hetkeksi silmien päälle suojaen niitä lentäviltä tikuilta ja lastuilta.

Palokärjen silmissä on muutakin erikoista. Rohkeimmissa oletuksissa sen soikeita iiriksiä on arveltu kaksiteholinsseiksi: iiriksen nokanpuolella olevalla lähilinssillä lintu näkisi tarkasti nokan kärkeen, epäilemättä hyödyllinen ominaisuus ravinnon etsimisen kannalta, kun taas silmän muun osan normaalilinsillä se tarkkailisi muuta ympäristöään. Varsinaista tutkimustietoa asiasta ei ole.

Soikeita iiriksiä on myös osalla meriharakoista, joskin soikiot suuntautuvat vähän eri tavalla kuin palokärjellä. Meikäläiselle meriharakalle läheistä sukua olevasta amerikanmeriharakasta tiedetään, että soikeat iirikset ovat tyypillisiä yli 3-vuotiaille naaraille, koiraiden iirikset ovat pyöreämmät. Amerikanmeriharakan ekologiaa ja käyttäytymistä tutkiville havainto on tärkeä, sillä muuten sukupuolia ei voi erottaa luonnossa; meriharakoiden itsensä tuskin tarvitsee tuijottaa lajitoveriaan silmiin tietääkseen, onko tämä koiras vai naaras. Naaraiden soikeiden iiriksen mahdollista muuta merkitystä ja syntytapaa ei ole selvitetty. Monilla lintulajeilla tunnetaan silmäsairaus, coloboma, joka saattaa vaikuttaa iiriksen muotoon, mutta siitä meriharakoilla tuskin on kysymys.

Iskuissa on voimaa,
ja tervaskannon
hevosmuurahaiset
siirtyvät päivän
uurastuksella
palokärjen ravinnoksi.

